

DE PREMIEJACHT OP ADDERS IN FRANKRIJK

BOUNTY HUNTING FOR VIPERS IN FRANCE

Een beroep in (prentbrief)kaart gebracht. Deel 1.

Ron Bronckers

Wethouder Meertensstraat 14

6325 DB Berg en Terblijt

ronbronckers@zonnet.nl

The picture postcard mapping of a profession. Part 1.

Ron Bronckers

Wethouder Meertensstraat 14

6325 DB Berg en Terblijt

ronbronckers@zonnet.nl

Inleiding

Hoe kom je op het idee om prentbriefkaarten van Franse adderjagers te verzamelen? Deze vraag werd mij meermaals gesteld en het antwoord is tweeledig. Ten eerste is er de uitdaging om als verzamelaar zoveel mogelijk van deze vaak zeldzame kaarten te vinden. Dat de zoektocht niet vruchteloos is geweest, getuigen de afbeeldingen die deze publicatie en nog te verschijnen artikelen verrijken. Het belang van de prentbriefkaart wordt als cultuurhistorisch document in steeds bredere kring onderkend, vaak toont ze de enige beschikbare afbeelding van een situatie uit het verleden (V.D.P., 2001').

Ten tweede wilde ik graag iets meer te weten komen over de premiejacht op adders, een bijzonder seizoengebonden beroep. Het verzamelen van de verspreide en schaarse informatie bleek nog niet zo eenvoudig te zijn, soms per toeval ontdekt en dikwijls niet voorzien van een volledige bronvermelding. Er was helaas weinig medewerking van gemeentearchieven, familieleden van overleden adderjagers en lokale historici in Frankrijk. Toch kon ik met de be-

Introduction

How does one conceive of the idea to collect picture postcards of French viper hunters? I have often been asked this question and my answer is twofold.

First, the challenge for the collector to locate as many of these precious postcards as possible. The quest for these objects has not been fruitless, witness the pictures accompanying this paper as well as those still to be published. The significance of picture postcards as cultural and historic documents is increasingly recognised. A picture postcard is often the only available depiction of some event or past state of affairs (V.D.P., 2001').

Secondly, I wanted to learn more about bounty hunting for vipers, since this occupation is both specialised as well as seasonal. To collect this scarce material, which in itself is sparsely distributed, was not at all easy. It was sometimes discovered by accident and was often incomplete. There was, alas, little assistance to be gained from municipal archives, relatives of deceased viper hunters nor from local French historians. I

schikbare gegevens, die niet altijd op juistheid vielen te toetsen, een beeld schetsen hoe een en ander in verloop van tijd heeft plaatsgevonden.

Overzicht

Voorafgaande aan de premiejacht, kende de jacht op adders al een rijke geschiedenis. In het 17^e -eeuwse Parijs bijvoorbeeld, werd de jacht op adders gerechtvaardigd voor met name medicinale, cosmetische en culinaire doeleinden. Bekend is het werk van Moysse Charas, die zich, alvorens tot *apothicaire-artiste* ('apotheker-kunstenaar') van de koning benoemd te worden, veel heeft beziggehouden met adders (Charas, 1669). Zijn winkel *Aux vipères d'Or* ('Bij de gouden adders') in Parijs, waar de geleerde een fameus teriakel² bereidde, was beroemd in de 17^e

have nevertheless been able to sketch a picture of how all this happened during the course of time, even though the data available to me often could not be verified.

Overview

The hunt for vipers already exhibited a significant historic record, prior to the initiation of bounty hunts. In 17th century Paris, for example, the hunt for vipers was justified by its medical, cosmetic as well as culinary ends.

The works of Moysse Charas are well known. He had already engaged himself with vipers before he became appointed the king's *apothicaire-artiste* ('pharmacist and illustrator') (Charas, 1669). In the 17th century the scientist made up a much-vaunted theriac² in his quite famous Paris shop *Aux vipères d'Or* ('At the golden vipers'). He de-

Afbeelding / Plate 1a

eeuw. Hij ontleende heilzame geneesmiddelen aan de adder en gaf ook recepten, o.a. voor de bereiding van een adderschotel onder de naam *d'Anguilles de montagne* (oftewel 'bergpalingen'). Toen de mode steunde op addertherapie, onderhield de toenmalige sierlijke markiezin van Sévigné de glans en frisheid van haar huidskleur door adderbouillon te drinken (Fournier, 1953).

Het gebruik van adders voor het welzijn van de mens beperkte zich niet alleen tot de 17e eeuw. Zelfs tot ver in de 20e eeuw jaagde men op adders om ze te gebruiken voor de vervaardiging van o.a. schoonheidscrème (zie afbeelding 1a + b) of *viperine*³. Voor degene die meer wil weten over de bijdrage die adders leverden aan teriakels en alcoholische dranken, zie Fourcade (1993, 1996).

rived several medicinal potions from vipers. He also presented viper recipes such as a viper dish called *d'Anguilles de montagne* (or 'mountain eels').

At the time when fashion leaned on viper therapy, the contemporary elegant Marquise de Sévigné maintained her skin's sheen and freshness by drinking adder broth (Fournier, 1953).

The use of vipers for the well-being of mankind did not remain restricted to the 17th century. Well into the 20th century vipers were still hunted for *viperine*³ or for some beauty product (Plates 1a and 1b). The reader who wants to know more about the contribution of vipers to theriaca and alcoholic beverages is referred to Fourcade (1993, 1996).

Fétiche Porte-Bonheur à Conserver

ÉMILE DE MASSA
Guérisseur - Magnétiseur
Chasseur de Vipères R. C. Roanne 59 A 810
NOGENT-LE-ROI (E.-et-L.)

CRÈME DE BEAUTÉ PRODUIT NON MÉDICAMENTEUX à base de Therriaque de Vipères	Envoi contre remboursement d'un grand pot familial à 20 F Franco de port et d'emballage
--	---

Je mis toujours votre serviteur pour atténuer vos douleurs. Ma pensée va vers vous dans l'amélioration de vos souffrances.

Votre ami dévoué

Afbeelding / Plate 1b

Een eerste aanwijzing voor het begin van de premiejacht is er in de 2e helft van de 19e eeuw (Phisalix, 1940). In de meest door adders geteisterde regio's trachtten de veront-ruste geleerde genootschappen en departe-mentale raden bij herhaling de adders uit te roeien. Na het onderzoek dat het Genoot-schap voor Acclimatisatie deed in 1863, werd de aandacht van de overheid gewekt die de landbouwvereniging en de landbou-wersbond waarschuwde. De studie van de uitroeiing werd voorgelegd aan de raden van bestuur, die ermee akkoord gingen om de volgende maatregelen voor te stellen:

1. bevordering en bescherming van predatoren van slangen.
2. de geteisterde terreinen ontginnen en branden.
3. de jacht door de instelling van premies stimuleren.

De kop van de adder werd zo tegen beloning zeker gesteld, 25 tot 50 centimes voor een volwassen adder. Het waren de gemeente-besturen die de operatie financierden, nadat de verificatie van de adderkoppen door de brigadier van de rijkspolitie (marechaussee) was uitgevoerd. Ook werden er adders ge-vangen om deze tentoon te stellen op straat en op markten, of ten behoeve van vivaria, laboratoria of musea zoals het Natuurhisto-risch Museum in Parijs.

De vervolmaking van een tegengif in 1894 opende nieuwe wegen voor de adderjag-ers. Het Instituut Pasteur te Parijs had voor de productie van het tegengif niks aan dode adders. De adderjagers moesten daarom andere technieken toepassen om de kostbare adders levend en ongeschon-den te vangen alvorens deze te versturen naar Parijs.

An initial indication to the start of bounty hunting for vipers is present in the second part of the 19th century (Phisalix, 1940).

In those regions that were most afflicted by vipers the scientific associations and departmental councils of the area became worried. Time and time again they strove to annihilate the vipers.

Investigations by the Acclimatisation Society carried out in 1863 came to the attention of the government. It warned the Agricultural Society and the Agricultural Union. The study about the annihilation was brought to the attention of the boards of managing directors who agreed to a proposal of the following package of measures:

1. To protect and favour the multiplication of those animals that destroy snakes.
2. To burn and develop snake-infested plots.
3. To stimulate viper hunts by the institu-tion of a bonus system.

The reward for the head of an adult viper was guaranteed at 25 to 50 centimes. The town councils financed this undertak-ing, though only after verification of the adder heads by the chief police sergeant. Vipers were also caught for exhibits on streets and markets and for the use by vi-variums, laboratories or museums like the Parisian Museum for Natural History.

The completion of the production of an antivenin in 1894 opened new avenues for trade for the viper hunters. Dead vipers were useless for the antivenin production at the Pasteur Institute at Paris. In order to catch the expensive vipers alive and in perfect condition before they were sent to

Omstreeks 1900-1905 verschijnen de eerste prentbriefkaarten van lokale adderjagers en de adderjacht in zijn algemeen.

Tijdens de vergadering op 8 februari 1905 van het staatsbedrijf voor landbouw werd opnieuw de aandacht gevestigd op de kwestie van de vernietiging van de adders (Oué, 1905). In veel departementen was de premie door bepaalde departementale raadsmanen afgeschaft. Het was belangrijk om deze stimulans (0,30 tot 2 frank per kop) voor de jagers te herstellen, opdat de ongevallen die door de adders sinds enkele jaren werden veroorzaakt niet in verontrustende proporties bleven toenemen. Noch het tegengif, noch de Eerste Wereldoorlog van 1914-1918 maakte een einde aan de nog steeds gesubsidieerde jacht op adders (Fontaine, 2001). In 1938 werd te Saint-Laurent-sur-Sèvre, getuige een krantenartikel, nog volop jacht gemaakt op adders door twee fanatieke leraren.

Ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog van 1940-1945 gaat de jacht op adders gewoon door. Een artikel in *Sciences et Voyages* ('Reizen en Wetenschap') van Destreos (1947) bericht over de heer Fourcade, een adderjager woonachtig in Puycasquier, die begon als adderdoder en die later levende adders leverde aan het Instituut Pasteur.

In de jaren 50 en 60 ziet men dat het aantal professionele adderjagers kleiner wordt, maar de presentatie daarentegen is meer publicitair van aard. Men maakt onder meer reclame door het verspreiden van brochures, foto's, visite- en prentbriefkaarten. Zo liet René Nonin zich inspireren door de ratenvanger van Hamelen (zie afbeelding 2). Door de toegenomen mobiliteit, indien men de gelukkige bezitter van een voertuig was,

Paris, the viper hunters had to apply new methods.

The first picture postcards of local viper hunters as well as of the viper hunt in general appeared between about 1900 and 1905.

During a meeting of the government enterprise for agriculture on February 8th 1905 attention was again drawn to the problem of the annihilation of vipers (Oué, 1905). In many departments specific departmental councils had abolished the reward bonus. It was important to re-establish this stimulus of 0.30 to 2 francs per snake-head for the hunters in order to stem the alarming increase of viper-caused accidents in recent years.

Neither antivenin nor the 1914-1918 World War finished the still subsidised viper hunt (Fontaine, 2001).

According to a newspaper article from 1938 two fanatical teachers at Saint-Laurent-sur-Sèvre were still busy hunting vipers to their hearts content.

The hunting of vipers went on as usual both during and after the Second World War (1940-1945). An article by Destreos (1947) in *Sciences et Voyages* ('Sciences and Travels') deals with a Mr. Fourcade, a viper hunter living in Puycasquier, who started his career by killing vipers but subsequently delivered living vipers to the Pasteur Institute.

During the 5th and the 6th decades of the 20th century there was a noted decline in the number of viper hunters. They did however advertise their profession by way of brochures, photographs, visiting cards and picture postcards. René Nonin, for example, became inspired by the Pied Piper of

werd tevens de actieradius vergroot. Ook geliefd waren rondtrekkende tentoonstellingen waar adders en andere inheemse slangen werden geëxposeerd. Enkele bekende exposanten waren René Batherosse, François Jourdy en de gebroeders Wieger (zie afbeelding 3). De gebroeders Joëlle en Gérard Neudin (1983) memoreren hun tijd dat ze op de kostschool zaten in de jaren 50. Ze herinneren zich dat men in de loop van de jaren 50 een premie kreeg voor elke adder die bij de apotheker werd gebracht. Met enkele kameraden van de kostschool verdienden ze een beetje zakgeld door van de wandeling in de namiddag te profiteren en op adderjacht te gaan.

De jacht op adders kende ook in de jaren 70 en 80 nog geen einde. Een keur aan gege-

Afbeelding / Plate 2

Hamelin (Plate 2). The increased mobility, at least for those who were lucky enough to own a car, also increased their area of influence. People also loved the itinerant exhibitions displaying vipers and other native snakes. René Batherosse, François Jourdy and the brothers Wieger (Plate 3) were well-known exhibitors. The brothers Joëlle and Gérard Neudin (1983) mentioned the time they attended a boarding school during the fifties. They recall that in the course of that decade one obtained a bonus for each viper delivered at the apothecary. Together with some friends they used their late afternoon walks to earn some pocket money by catching vipers.

The hunting of vipers did not end during the 7th and 8th decade. About this period one may obtain many details from a publication by Campion-Vincent (1990). The viper hunters of 1979 form picturesque figures of already bygone days, a widespread and dwindling though not yet vanished occupation. In 1979 the buying, selling, exhibition and transportation of reptiles and amphibians was prohibited by law. The killing of some frog species and of the two most widely distributed poisonous snake species (*Vipera aspis* and *Vipera berus*) was granted only to owners of an exemption. Exemptions were, amongst others, granted to zoological gardens, travelling exhibitions and for scientific research (like pharmaceutical laboratories).

The eradication of vipers was, however, rewarded by the board until the very date of the issue of the law. In 1979 many departmental councils still offered a modest bonus to those who presented the mayor with a striped viper skin. According to

vens uit deze periode is terug te vinden in een artikel van Campion-Vincent (1990). Pittoreske figuren van reeds vervlogen tijd waren de adderjagers in 1979, een wijdverbreid beroep dat weliswaar tanende was, maar nog niet verdwenen. Vanaf 1979 verbood het Ministerie van Milieu de aankoop, verkoop, het ten toon stellen of vervoeren van reptielen en amfibieën bij de wet. De destructie van enkele soorten kikkers en de beide meest verbreide giftige soorten slangen (*Vipera aspis* en *Vipera berus*) werd toegestaan, indien men in het bezit was van een vrijstelling. De vrijstelling werd verleend aan o.a. dierentuinen, rondtrekkende tentoonstellingen en ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek (farmaceutische laboratoria). Tot de datum van het besluit werd de uitroeiing van de adders door het bestuur beloond. Talrijke departementale raden boden in 1979 nog bescheiden premies aan degenen die de

Campion-Vincent (1990) some twenty viper hunters were still active in 1979, the year the law was passed. Together they caught about 15,000 vipers per year.

In the eighties the practices of some viper hunters appeared in journals and daily newspapers, and on radio and television. Jean Moira appeared on a television talk show in January 1981, explaining that he killed several hundred snakes per year, with the blessings of the pharmaceutical laboratories and the board. Environmentalists as well as scientists expressed their discontent and deplored the grant of an exemption to someone for whom scientific research functioned only as an excuse. However, the exemption was not renewed in 1981.

Another trick the viper hunters used was to exchange the title of 'viper hunter' with

Afbeelding / Plate 3

burgemeesters afgestroopte huiden van adders brachten. Volgens Campion-Vincent (1990) waren er in 1979 – bij de afkondiging van het besluit voor de bescherming van de reptielen – ongeveer twintig adderjagers in Frankrijk actief, die ongeveer 15.000 adders per jaar ving.

In de jaren 80 verschijnen de praktijken van enkele adderjagers in tijdschrift, krant, op radio en televisie. Een voorbeeld is de adderjager Jean Moira die in januari 1981 op de televisie verscheen om in een praatprogramma uit te leggen dat hij elk jaar

that of 'herpetologist'. Thus changing the undertone of their relationship with reptiles to allow them to continue catching snakes. One such herpetologist was Maurice Lombard. During the eighties he exhibited his catches on the markets (Plate 4) under the name 'The Reptile Friend'. Even during the second part of this decade exemptions were still granted. Between November 1986 and November 1987 300 applications for a license were received by the French Department of Ecology. Of these applications fifteen concerned vipers (of which eight were granted).

Afbeelding / Plate 4

honderden slangen doodde met de zegening van de farmaceutische laboratoria en de overheid. De milieubeschermers en de wetenschappers uitten hun ongenoegen bij het Ministerie van Milieu. De wetenschappers betreurden het, dat een vrijstelling aan een figuur werd toegekend voor wie het wetenschappelijk onderzoek slechts een alibi was. In 1981 werd deze vrijstelling overigens niet vernieuwd.

Een andere truc die adderjagers gebruikten, was de titel adderjager vervangen door bijvoorbeeld herpetoloog. Zo gaven ze hun relatie tot de reptielen een andere lading en konden ze doorgaan met het vangen van slangen. Maurice Lombard was zo'n herpetoloog die als *L'ami des reptiles* ('De reptielenvriend') in de jaren 80 op markten zijn vangsten tentoon stelde (zie afbeelding 4).

In de 2^e helft van de jaren 80 werden nog steeds vrijstellingen verstrekt. Tussen november 1986 en november 1987 ontving het Ministerie van Milieu 300 aanvragen voor vrijstellingen betreffende de vangst of de tentoonstelling van beschermde soorten, waarvan vijftien anders betroffen (en acht werden toegekend).

Gegevens uit de jaren 90 heb ik tot op heden niet kunnen achterhalen, maar het lijkt er op dat steeds minder vrijstellingen werden uitgereikt en er niet meer (althans officieel) gejaagd werd op adders.

In het nieuwe millennium verschenen er twee artikelen van Thonnérieux (2001, 2005) in het populaire jagersblad *Le Chasseur Français* ('De Franse Jager'). De artikelen bevatten veel informatie betreffende de determinatie van alle in Frankrijk voorkomende slangen. Het is opvallend dat de

I have not yet been able to retrieve data about the ninth decade. It seems that the number of granted exemptions has been decreasing and that the (official) hunting of vipers has ended. In the new millennium two papers written by Thonnérieux (2001, 2005) appeared in the popular hunters magazine *Le Chasseur Français* ('The French Hunter'). These papers contain much information about the determination of all snakes living in France. It is remarkable that the snakes are dealt with in an increasingly positive manner, including the protection of their habitats and their important role as excellent bio-indicators. Let us keep our fingers crossed that this kind of papers helps to contribute to the acceptance of snakes as an important and valuable part of nature.

The Viper Hunters

What kinds of persons are attracted to hunt for vipers? Apparently both their personalities and their motives vary, as well as their social backgrounds. In the early years they were mostly of a humble origin, simply living in reduced circumstances, without a well-defined occupation nor endowed with special capacities. Several had been soldiers who could not readjust to a regular job or to society in general. The fight against a 'new enemy' fitted them well. It also provided them again with the appreciation which they had lost before.

Many were true free spirits, without much appreciation for the rules of society. Their poor meals, usually consisting of some fruit, vegetables and (rarely) a rabbit or chicken stolen from the gardens or farm they were supposed to protect (Phisalix, 1940).

They sometimes wandered about and supplied their needs by catching fish, poaching

slangen steeds positiever worden neergezet, inclusief het beschermen van hun habitat en de belangrijke rol als excellente bio-indicatoren. Laten we hopen dat dit soort artikelen bijdraagt aan de acceptatie van de slangen als waardevol onderdeel van de natuur.

De adderjagers

Welke types voelden zich aangetrokken tot de adderjacht? Hun persoonlijkheden en beweegredenen waren divers, net als hun sociale achtergrond. In de beginjaren zijn ze veelal van bescheiden afkomst, eenvoudigweg behoeftig, zonder omschreven beroep en zonder speciale capaciteiten. Onder hen bevonden zich ex-militairen die na hun plicht uitgediend te hebben, hun draai niet meer konden vinden in een reguliere baan en de maatschappij in het algemeen. Het ten strijde trekken tegen een 'nieuwe vijand' ging ze goed af en gaf hen weer de waardering die ze waren kwijtgeraakt.

Velen waren echte vrijbuiters, die het niet zo nauw namen met de regels die golden en die hun schamele kost, bestaande uit vruchten, groenten en (zeer zelden) konijnen of kippen, ontnamen aan de tuinen en veehouderij die ze geacht werden te beschermen (Phisalix, 1940).

Soms zwierven ze rond en voorzagen ondermeer in hun behoefte door te vissen, te stropen of door geneeskrachtige kruiden te verzamelen voor apothekers. Zeker gedurende de winter, als er geen adders te vinden waren, was men bereid om alle werk aan te grijpen, zodat men nog iets kon verdienen. Verreweg de meeste adderjagers uit de beginperiode waren plaatsgebonden figuren en beroemd of berucht bij de lokale bevolking. Afgebeeld op prentbriefkaarten

or by the gathering of medicinal plants for apothecaries. Especially during wintertime, when no vipers could be caught, they were prepared to accept any kind of work to earn a little money. By far most of the viper hunters of these early years were restricted to the immediate area and were (in)famous among the local population as well. When pictured on picture postcards they also functioned in certain villages and towns as a crowd puller. Some of the viper hunters were regularly written about in papers or magazines, although we know others only from a picture postcard.

Each canton with an abundance of vipers housed one or more voluntary viper hunters, the so-called *preneurs de vipères* ('vipercatchers'). They called themselves *chasseur* ('hunter'), *tueur* ('killer'), *capteur* ('catcher') *destructeur* ('destructor'), *charmeur* ('charmer') or *l'attrapeur* ('catcher in a trap') *de vipères* ('of vipers'). Only one or two carried a honorary title such as *Baron des vipères* ('Viper baron'), *Roi des capteurs de vipères* ('King of the viper catchers') or *Champion des destructeurs de reptiles* ('Champion of the reptile destructors').

Some viper hunters were known by a nickname, which was often much better known than their proper name. Some embellished themselves with a cap on which was written in large capitals the slogan *Mort aux vipères* ('Death to the vipers') (Plate 5).

Some viper hunters pretended to possess or to receive supernatural powers with which they could catch their vipers. The young shepherds of the *Bocage vendéen* (the wooded banks containing landscape of the Vendée) were quite firm in their belief

dienden ze ook als publiekstrekker in bepaalde dorpen en steden. Over sommigen werd regelmatig geschreven in krant en tijdschrift, anderen kennen we enkel en alleen van de prentbriefkaart.

In alle regio's rijk aan adders had vrijwel elk kanton één of meer vrijwillige adderjagers, de *preneurs de vipères* ('addervangers'). Ze noemden zich *chasseur* ('jager'), *tueur* ('doder'), *capteur* ('vanger'), *destructeur* ('vernietiger'), *charmeur* ('bezweerder') of *l'attrapeur de vipères* ('adderstrikker'). Een enkeling droeg zelfs een eretitel zoals *Baron des vipères* ('Adderbaron'), *Roi des capteurs de vipères* ('Koning der addervangers') of *Champion des destructeurs de reptiles* ('Kampioen reptielenvernietiger'). Bijna alle adderjagers hadden wel een bijnaam waaronder ze vaak bekender waren dan hun geboortenaam. Sommigen toiden zich met een pet waarop in grote letters de slogan *Mort aux vipères* ('Dood aan de adders') prijkte (zie afbeelding 5).

Er waren ook adderjagers die beweerden dat ze bovennatuurlijke krachten hadden, of die ze toebedeeld hadden gekregen, waarmee ze de adders konden vangen. De jonge herders van de *Bocage vendéen* (het (hout)wallenlandschap van de Vendée) geloofden onvoorwaardelijk dat de eerwaarde Chabirand, een priester en fervent adderjager, 'woorden sprak' om zijn prooi te lokken en ongevaarlijk te maken. Wat men als gave zag, kwam meestal voort uit jarenlange ervaring en kennis van gewoontes en schuilplaatsen van adders.

De behuizing van de adderjagers was vroeger vaak eenvoudig. Ze bewoonden soms tijdens het mooie seizoen ellendige hutten aan de bosrand (Boyer, 19??) of namen hun intrek in een leeg wijnvat (Peny, 1992).

that the Reverend Chabirand, a priest and a passionate viper hunter, 'uttered words' to entice his prey and to render it harmless. This was regarded as an endowment that must have been the result of many years of experience and acquired knowledge about the habits and the hiding places of the vipers.

The dwelling of the viper hunters in early years had been rather simple. During the good season they lived in miserable huts at the edge of the wood (Boyer, 19??) or even occupied an empty wine cask (Peny, 1992). They also could, with varying degrees of regularity, occupy a ramshackle house or an abandoned farmhouse, which they provisionally refurbished. One hunter

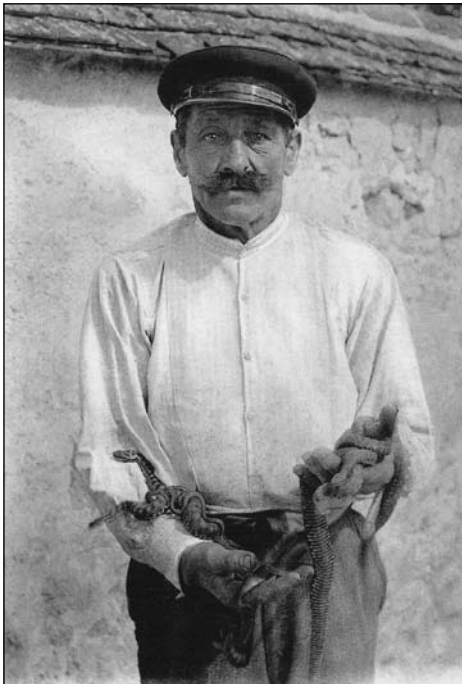
Afbeelding / Plate 5

Ook vonden ze geregeld een onderkomen in bouwvallige huisjes of verlaten boerderijen, die ze dan provisorisch opknaptten. Eén onder hen bewoonde met zijn gezin de benedenverdieping van een oude toren, een geclassificeerd 'historisch monument', waarvan alleen de gang over was.

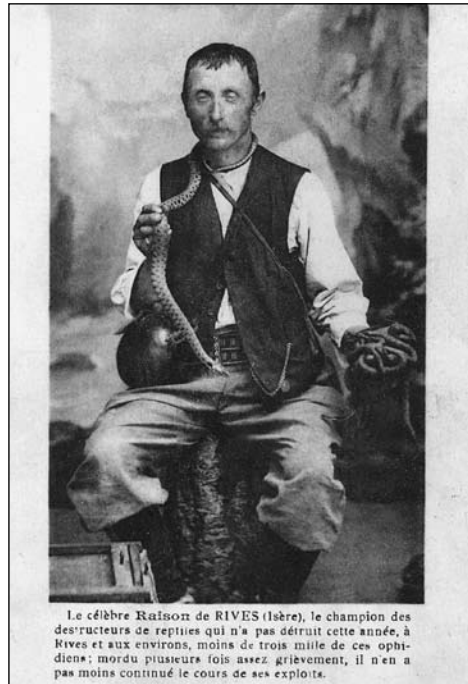
Enkele bekende en minder bekende adderjagers uit vroegere tijden (ca. 1890-1950) waren Henri Auvray 'Deça' ('Van dit' of 'Hiervan') (Tonnerre), Michel Carro (Néris-les-Bains), Léandre Chabirand 'Abbé Chabirand' ('Eerwaarde Chabirand') (La Verrie), Jean-Baptiste Courtol (Puy-en-Velay), Edmond Pelletier (Recloses, zie afbeelding 6), François Raison 'Père Raison' ('Vader-

lived on the ground floor of an old tower classified a 'historical monument', of which only a hallway remained.

Some more and some less well-known viper hunters of old days (the period between about 1890 to 1950) were Henri Auvray 'Deça' ('From this or Of this') (Tonnerre), Michel Carro (Néris-les-Bains), Léandre Chabirand 'Abbé Chabirand' ('Reverend Chabirand') (La Verrie), Jean-Baptiste Courtol (Puy-en-Velay), Edmond Pelletier (Recloses, Plate 6), François Raison 'Père Raison' ('Old man Raison') (Rives, Plate 7), Joseph Riondel (Voiron), the brothers Louis and Joseph Terrier (wandering about the Burgundy), Arthur Trichard (Lyon) and

Afbeelding / Plate 6

Afbeelding / Plate 7

tje Raison') (Rives, zie afbeelding 7), Joseph Riondel (Voiron), de gebroeders Louis en Joseph Terrier (rondtrekkend door de Bourgogne), Arthur Trichard (Lyon) en Michel Vergne '*Jean Serpent*' ('Jan Slang') (Clermont-Ferrand). De grotbewoner Pierre François Leleu '*Père Leleu*' ('Vadertje Leleu') (Saint-Moré) was geen echte adderjager, maar hij jaagde wel op allerlei slangen om deze in flessen en glazen potten in zijn grot tentoon te stellen. Ten overstaan van bezoekers speelde hij ook graag de rol van slangenbezweerder (zie afbeelding 8). Twee van bovenstaande adderjagers worden nader voorgesteld in nog te verschijnen artikelen in *Litteratura Serpentina*.

Af en toe kreeg ik interessante wetenswaardigheden toegespeeld, zoals een getuigenis betreffende Louis Paul Brun, bijgenaamd *Paulus*. Volgens deze getuigenis had de architect van de civiele bouwwerken en de nationale rechtbank tijdens de voorbereiding van het kasteel van Vizille, op de komst van René Coty⁴, een beroep op *Paulus* gedaan toen hij een adder op een tapijt van de presidentiële kamer ontdekte. Verschillende prentbriefkaarten geven *Paulus* met zijn adders weer in Voiron, o.a. terwijl hij aan het jagen was, liggend tussen hen in poseerde, ze exposeerde, of op markten stond waar hij voor een groot aantal toeschouwers adders met zijn tanden wilde (zie afbeelding 9).

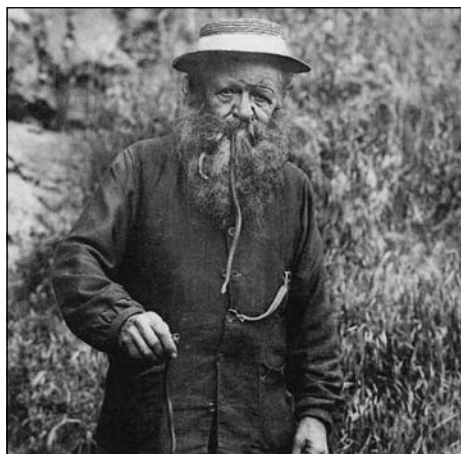
De jacht en uitrusting

Het jachtseizoen begon meestal in maart - april en eindigde in september - oktober. In principe ging men de hele dag door met jagen, al beperkte men zich in de hete zomermaanden vaak tot de vroege ochtend. Geliefd waren dagen met drukkend warm, onweerachtig weer wanneer de adders graag tevoorschijn kwamen.

Michel Vergne '*Jean Serpent*' ('John Serpent') (Clermont-Ferrand). The cave-dweller Pierre François Leleu '*Père Leleu*' ('Old man Leleu') (Saint-Moré) was not a true viper hunter, but he did hunt many snakes to exhibit them in bottles and pots within his cave. In front of his visitors he also liked to play the snake charmer (Plate 8). Two of the above viper hunters will be discussed in more detail in coming issues of *Litteratura Serpentina*.

Every so often I receive a nice nugget of information, such as a testimony about Louis Paul Brun nicknamed *Paulus*. The architect of the public works and the national law court had to prepare the castle of Vizille for the arrival of the then president René Coty⁴. According to the testimony he made an appeal to *Paulus* when he discovered the presence of a viper on the carpet of the presidential room.

Several picture postcards depict *Paulus* and his vipers in Voiron, showing him hunting, or

Afbeelding / Plate 8

De meeste kans om adders vrij gemakkelijk te vangen was tijdens het opwarmen in de zon. Ze lagen dan onbeschermt in o.a. haagen bosranden, op schaars begroeide taluds en rotsachtige hellingen. Wanneer de adders voldoende op temperatuur waren, kropen ze vaak weg onder stenen, boomstronken, of in holtes van muren of steenhopen. Hier zocht de adderjager ook wel, maar dit vereiste meer inspanning en verhoogde de kans om gebeten te worden.

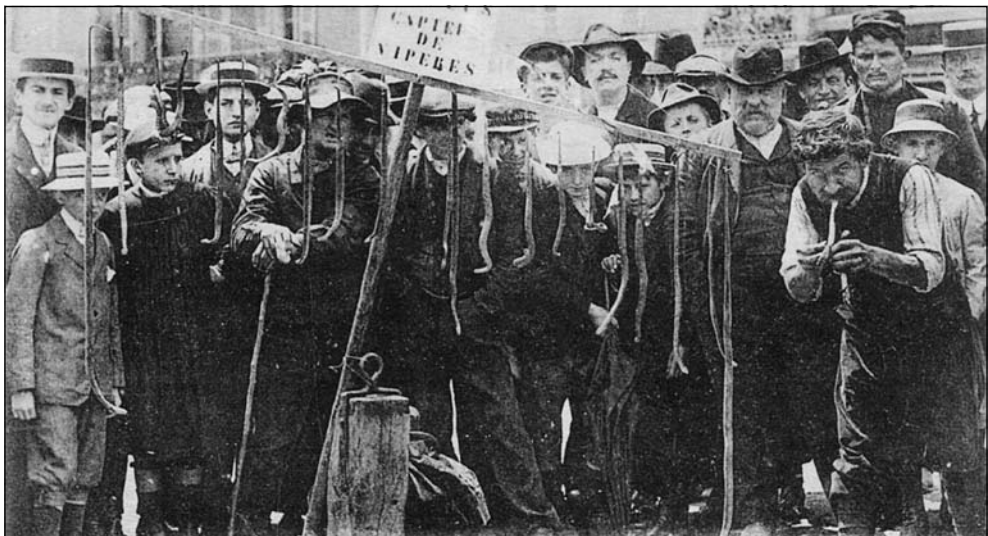
Toen men nog alleen jaagde om te doden, was de uitrusting vaak rudimentair. Om een adder dood te slaan, had men niet meer nodig dan een stok waarmee men met een goed geplaatste klap de wervels brak. De een gaf de voorkeur aan een stijve stok, de ander had liever een flexibele. Het was natuurlijk ook mogelijk om een wandelstok, paraplu, schop, hooivork, aalvork of schoffel te gebruiken om de adders mee uit te scha-

posing when he lay between them, exhibited them, or when he stood in marketplaces where he skinned adders with his teeth while standing before a large audience (Plate 9).

The Hunt and its Outfit

Hunting season usually started in March-April and ended in September-October. As a matter of principle one hunted all day long, though restricted to the early morning hours during the hot period. Days with oppressive warm thundery weather were particularly favoured since the snakes then liked to emerge.

The best opportunity to (relatively easily) catch a viper was when they were basking in the sun to raise their body temperature. They then lay unprotected within the fringes of woods or hedges, on scantily grown slopes or on rocky inclines. Once the temperature of their bodies was sufficiently high they then moved away, crawl-

Afbeelding / Plate 9

kelen. Vervolgens deed men de dode adders in een zak, tas of doos, of men hing ze als jachttrofee met behulp van een koord aan de riem of om het lichaam (zie afbeelding 10).

De jachtwijze veranderde, toen men levende adders ging vangen voor het Instituut Pasteur of de laboratoria van bepaalde universiteitsfaculteiten. Om te voorkomen dat de adders verwondingen opliepen of hun gif verspilden, ontwikkelden de adderjagers zelfbedachte instrumenten en handelwijzen om de vangst te vergemakkelijken. Hieronder volgen twee willekeurige voorbeelden van de uitrusting en werkwijze van de adderjagers.

Afbeelding / Plate 10

ing under stones or tree trunks, or in holes within walls or heaps of stones. The viper hunter also searched these places but this required more effort and it also increased the possibility of a poisonous bite.

At the time they just hunted to kill and only needed a rudimentary outfit. To kill a viper they just needed a stick to break its vertebrae with a well-placed strike. Some preferred to use a stiff stick, whilst others preferred a flexible one. It was also possible, of course, to use a walking stick, umbrella, spade, pitch fork, eelspear or hoe to kill the vipers. The dead snakes were then put into a sack, bag or box, or corded to the belt or around the body by way of a hunting trophy (Plate 10). The methods used to hunt changed when snakes needed to be caught alive for the Pasteur Institute or for the laboratories of some university faculties. To prevent the snakes sustaining injuries or wasting their poison the viper hunters employed their self-developed instruments and methods to ease the catch. Two selected examples of the outfit and working methods of viper hunters will be discussed.

The Reverend Chabirand (Plate 11) used a special shepherd's crook. It consisted of a spade made from a blunt chisel fixed on to a long handle. This enabled him to immobilise a viper on site. He used a metal pair of tongs to grasp the snake and to put it safely away in a well-closed leather hunter's bag (Phisalix, 1940).

Mr. Fourcade had other utensils at his disposal to collect his prey. He used a 1.8 m long stick on one end of which a wooden 15 x 8 cm board was mounted. This was used to fix the viper behind its head without damaging the snake. A sharp piece of

De eerwaarde Chabirand (zie afbeelding 11) was voorzien van een speciale herdersstaf: een spade van een stompe smidsbeitel, gefixeerd op een lange steel, stelde hem in staat de adders ter plekke te immobiliseren. Een metalen tang gebruikte hij om ze te grijpen en op te bergen in een goed sluitende lederen jagerstas (Phisalix, 1940).

De heer Fourcade beschikte weer over ander gereedschap om zijn prooi te vangen. Hij had een stok van 1.80 meter met aan het uiteinde een houten plankje van 15 x 8 cm bestemd om de adder achter de kop klem te zetten zonder deze te verwonden. Aan het andere uiteinde bevond zich een scherp stuk ijzer om de kop af te snijden al naar gelang de behoefte. Verder had hij nog een houten tang van 0.50 meter en een kubusvormige trommel (drie zijdes voorzien van een fijn rooster en drie andere van hout), waarvan het bovenste houten vlak een gat had waarop een tinnen bus met deksel (soort phoscao) was bevestigd die als ingang diende. De slang werd beetgepakt bij de staart en al hangend aan de tang in de opening geplaatst om vervolgens in de trommel te vallen. Enige handigheid was vereist, want de adders lieten zich niet altijd zo gemakkelijk opsluiten (Destreos, 1947).

Voor zijn studie van reptielen ving de natuuronderzoeker en herpetoloog Raymond Rollinat (1934) hagedissen en adders met behulp van een lasso aan het uiteinde van een lange stok die hij als een hengel hanteerde.

Als opbergmiddel kon men een eenvoudige tas gebruiken die gemaakt was van licht en sterk stof (weefsel met structuur paste zeer goed voor dit gebruik), onge-

iron at the other end of the stick was used, when needed, to cut its head off. His other utensils were a 50 cm long wooden pair of tongs and a cube-shaped box. Three sides of the box were covered with a fine-meshed grid, while the other three sides were made of wood. The upper side of it contained a hole on which a tin cannister with lid was mounted. The cannister functioned as the entrance to the box. The snake was grasped at its tail and suspended from the pair of tongs placed into the opening to be dropped into it. It needed some skill since vipers did not always let themselves be enclosed that easily (Destreos, 1947).

For his study on reptiles naturalist and herpetologist Raymond Rollinat (1934) caught lizards and snakes with the use of a lasso mounted at the tip of a long stick and used like a fishing rod.

Afbeelding / Plate 11

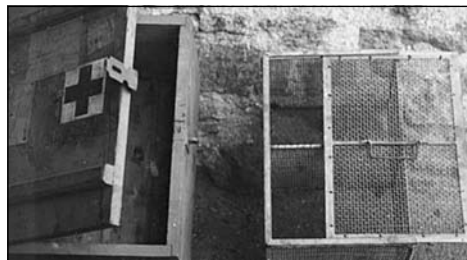

veer 60 cm lang en 30 cm breed. Vastge-naaid aan een goed passende ritssluiting, want de kleinste opening voldoet voor een slang om te vluchten. Dit succesvolle hulpmiddel kon men ook vervangen door een *boîte à botanique* (botaniseertrommel), met een opening aan één kant die door een deksel van kippengaas of ge-perforeerd metaal is afgesloten. Ofwel gebruikte men een eenvoudige *boîte à poissons* (kaar, viskist). Deze metalen objecten boden alle veiligheid voor het transport en wekten geen argwaan wat hun inhoud betrof (Phisalix, 1940).

Aan hun kleding besteden de adderjagers weinig aandacht. Handschoenen gebruikten ze niet of nauwelijks en hun onderbenen beschermden ze door het dragen van hoge lederen laarzen of beenkappen.

Om hun waardevolle vangst te versturen naar het Instituut Pasteur, gebruikten de adderjagers soms zelfgemaakte kisten, maar dit was een tijdrovende bezigheid en kwalitatief niet altijd voldoende voor transport per trein of wagen. Indien men leverancier was, kreeg men een kist toegestuurd die aan alle veiligheidseisen voldeed. Deze recipiënt bestond uit twee delen: een metalen kooi en een houten kist, voorzien van een stevig hangslot (zie

Afbeelding / Plate 12

To store the snakes a simple bag was used made of a light but strong and well-structured piece of fabric. The bag was 60 cm long and 30 cm wide and could fastened with a well-fixed zipper, since snakes are able to use even the smallest holes to escape. An alternative was a *boîte à botanique* (botanical collecting box) with on one side an opening that could be closed with wire netting or a perforated metal lid. A simple *boîte à poissons* (creel) could also be used. These metal objects provided safe transport and did not raise suspicion as to their content (Phisalix, 1940).

The viper hunters did not pay much attention to their clothing. Gloves were hardly used and they protected their lower legs with knee-length boots or leather leggings.

To send their precious catch to the Pasteur Institute the snake hunters sometimes used home-made boxes. This was a laborious job, however, and often did not qualify sufficiently for transport by car or railway. Official suppliers received a box fulfilling all safety requirements. This consisted of two parts: a metal cage and a wooden box fitted with a sturdy padlock (Plate 12). The box was marked with a red cross and with a 'living vipers' sticker to induce caution.

Vipers Next to the Skin

François Jourdy was a passionate viper hunter. To accentuate his craftsmanship he circulated several informative booklets, brochures and photographs. He did this from the beginning of the fifth decade of the 19th century, initially along with his brother. His grandfather had also been a viper hunter who had been unfortunate enough to die of a bite by a viper. This did not deter François

afbeelding 12). Op de kist stond een rood kruis en een etiket met daarop 'levende adders' om tot voorzichtigheid te manen.

De adders op de huid gezeten

François Jourdy was een zeer gedreven adderjager die vanaf het begin van de jaren 50, aanvankelijk samen met zijn broer, diverse informatieve boekjes, brochures en foto's in omloop bracht om zijn vakmanschap te benadrukken. Zijn grootvader was een adderjager geweest en gestorven aan de beet van een adder. Dit weerhield hem er niet van om dit gevaarlijke beroep uit te oefenen. Hij bezat een adelboek vol met krantenartikelen van jachtbuiten en certificaten. Ook was hij als enige adderjager in Frankrijk in het bezit van drie gouden medailles, één zilveren medaille, het ridderkruis in de orde van de P.A.H.C.⁵ en vijf oorkondes. En of dit nog niet genoeg was, vervaardigde hij in 1955 een kostuum dat geheel gemaakt was van adderhuiden. Dit kostuum omvat: broek, hemd, stropdas, vest, jasje, schoenen, twee petten, een hoed en een cape (zie afbeelding 13). Het had hem onberekenbare uren werk gekost en hij zou het later aan een museum

from this dangerous occupation. He owned a blue book filled with newspaper cuttings about his hunting trophies and certificates. He was moreover the only viper hunter in France who possessed three gold medals, one silver medal, the cross for the order of the P.A.H.C.⁵ and five certificates. As if this was not enough he made himself a costume which consisted entirely of viper skins. This costume consisted of, a pair of trousers, a shirt, tie, waistcoat, jacket, shoes, two caps, one hat and one cape (Plate 13). It had cost him uncountable hours of work. Later on he would donate the set to a museum. He considered this costume to be unique, but that was not entirely true. Somebody who had done the same previous to him deserves that honour.

Jean-Baptiste Courtol (1834-1902), had made two suits out of viper skins. One consisted of a pointed bonnet, waistcoat, jacket and a pair of trousers (Plate 14), whilst the other costume was designed after Louis XV. For each complete costume he had used about nine hundred viper skins. He also used viper skin to produce a collared coat for Madam Courtol (Boyer, 1900). An

Afbeelding / Plate 13

schenken. Volgens hem was een dergelijk kostuum volstrekt uniek, maar dit is niet het geval, want er was hem al iemand voor geweest die alle eer toekomt.

Jean-Baptiste Courtol (1834-1902) was de eerste bekende adderjager die zelfs twee kostuums uit adderhuiden had vervaardigd. Eén bestaande uit een spitse muts, vest, colbert en een broek (zie afbeelding 14), de ander in de uitvoering van Louis XV. Voor elk van deze kostuums had hij ongeveer negenhonderd huiden van deze giftige reptielen gebruikt. Hij maakte van dezelfde stof ook nog een gekraagd jasje voor mevrouw Courtol (Boyer, 1900). Op een oude afbeelding is hij in zijn kostuum te zien, samen met een schild, bestaande uit adderhuiden en verscheidene 'kunstwerken' gemaakt van adders op vermoedelijk houten panelen.

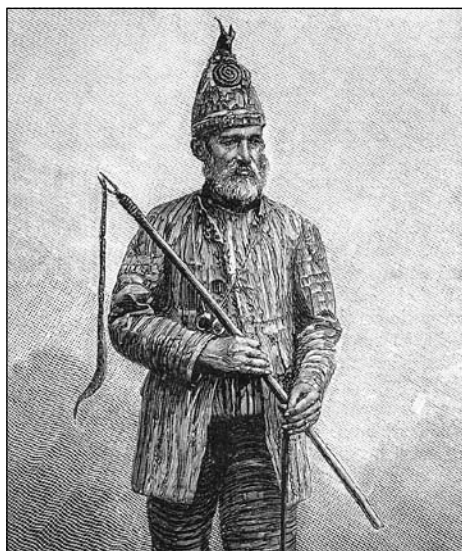
Na zijn overlijden in 1902 deed de weduwe afstand van zijn kostuum van slangenhuiden en schonk dit aan het Museum Crozatier in Puy-en-Velay. Het kostuum wordt nog steeds goed geconserveerd in het magazijn van het museum en werd voor een rijk geïllustreerd artikel betreffende Courtol gefotografeerd (Bonney, 2008).

Noten

- ¹ Uitgave van de V.D.P. Vereniging Documentatie Prentbriefkaarten – Prentbriefkaarten - Handleiding voor de beginnende verzamelaar. 2001.
- ² Teriakel, triakel, theriak(el) of driakel: eertijds gebruikt geneesmiddel, geneeskrachtig (wonder)drankje, doelmatig medicijn, siroop of stroop.
- ³ Viperine: een alcoholische drank bestaande uit een adder die men levend in een fles *Eau-de-vie* (brandewijn) stopt. Alvorens de adder verdrank, zou deze

old picture shows him clad in his costume and together with a shield made from viper skins and several 'works of art' made from vipers on supposedly wooden panels.

After his demise in 1902 his widow endowed his viper skin costume to the Crozatier Museum in Puy-en-Velay. The costume is still well preserved in the depot of the museum and was photographed for a rich illustrated article concerning Courtol (Bonney, 2008).

Afbeelding / Plate 14

Notes

- ¹ Issued by the V.D.P. (Association for the Documentation of Picture postcards): Picture postcards – Manual for the starting collector, 2001 (in Dutch).
- ² Theriac: old over-the-counter drug, medicinal (miracle) potion, effective draught, syrup.
- ³ Viperine: an alcoholic beverage, made by putting a living viper into a bottle of *Eau-*

zijn gif uitspuwen en dit gaf de drank een bepaalde smaak. Van deze drank werd beweerd dat ze goed was tegen reuma. De viperine kwam men met name tegen in de Franse en Zwitserse Alpen.

⁴ René Coty was van 04-10-1954 t/m 08-01-1959 president van de Vierde Franse Republiek.

⁵ P.A.H.C.: *Patrie, Art, Humanisme, Civisme* ('Vaderland, Kunst, Humanisme, Burgerzin').

Dank

Mijn dank gaat uit naar Marcel van der Voort voor de vertaling van enkele Franse teksten en artikelen. Verder wil ik priester Henri Baudry en Robert Foucher bedanken voor het toesturen van een interessant krantenartikel en enkele foto's. Tot slot wil ik hier ook nog Dominique Mochet en Élisabeth Cartoux bedanken voor de informatie betreffende enkele adderjagers.

de-vie (brandy). The viper would have spit out its poison before it drowned. This caused the special taste of the drink. The drink allegedly helped against rheumatism. One encountered it in particular in the region of the French and Swiss Alps.

⁴ René Coty was president of the Fourth French Republic from 04-10-1954 up to 09-01-1959.

⁵ P.A.H.C.: *Patrie, Art, Humanisme, Civisme* ('Fatherland, Art, Humanism, Public responsibility').

Acknowledgement

I thank Marcel van der Voort for his translation of several French texts and papers. I also like to render thanks to Henry Baudry and Robert Foucher for sending me an interesting newspaper article and several photographs. In closing I want to thank Dominique Mochet and Élisabeth Cartoux for their information about several viper hunters.

Translation into English: A.A. Verveen
English corrections: Dr. Lawrence Smith

References

Bonnefoy, J. (2008) – Jean-Baptiste Courtol, le tueur de vipères qui fut célèbre. *L'éveil de la Haute-Loire* 16-10-2008: 20-21.

Boyer, J. (19??) – La chasse aux vipères. *Le mois littéraire et pittoresque*: 552-554.

Boyer, P. (1900) – Courtol le vipéricide. *La nature* N° 1412: 48.

Campion-Vincent, V. (1990) – Histoires de lâchers de vipères – Une légende française contemporaine. *Ethnologie française* 20(2): 143-155.

Charas, M. (1669) – Nouvelles expériences sur la vipère, où l'on verra une description exacte de toutes ses parties, la source de son venin, ses divers effets et les remèdes exquis que les artistes peuvent tirer de la vipère, tant pour la guérison de ses morsures que pour celle de plusieurs autres maladies.

Destreos, F. & G. (1947) – Nos chasseurs de vipères sauvent la vie a des milliers d'hommes. *Sciences et Voyages* 25: 372-373.

Fontaine, J.-P. (2001) – Les mystères de l'Yonne.

Fourcade, P. (1993) – Les theriaques et les alcools de vipères dans les traditions thérapeutiques.

- Fourcade, P. (1996) – Thériaque et alcools de vipères, survivances de remèdes antiques. *Journal d'Agriculture Traditionnelle et de Botanique Appliquée* 28(2): 43-57.
- Fournier, A. (1953) – Métiers curieux de Paris.
- Neudin, J. & G. (1983) – Les chasseurs de vipères. *Le Collectionneur français* N° 206: 12- 13.
- Ouadé, ?. (1905) – La question des vipères. *La nature* N° 1660: 247.
- Peny, N. (1992) – Puy-de-Dôme Terre des Dieux, Orcines Terre des Hommes.
- Phisalix, M. (1940) – *Vipères de France*.
- Rollinat, R. (1936) – *La Vie des Reptiles*.
- Thonnérieux, Y. (2001) – Plus de peur que de mal. *Le chasseur Français* Août: 28-33.
- Thonnérieux, Y. (2005) – Serpents ce qui change. *Le chasseur Français* Juillet: 24-29.

Alle foto's uit archief van Ron Bronckers.
All pictures taken from Ron Bronckers' archive.